

Boekbesprekingen

Hoge dijken, diepe gronden

121

W. van der Ham en I. Jacobs (red.), *Hoge dijken, diepe gronden. Land en water tussen Rotterdam en Gouda: een geschiedenis van Schieland* (Matrijs, Utrecht 2004) 352 blz., Geïll., ISBN 90 5345 257 5, €34,95.

S. Zeischka

De laatste jaren lijkt zich binnen de waterstaatshistoriografie een nieuwe trend af te tekenen: steeds meer verschijnen boeken of bundels die integrale geschiedenissen van waterschappen, aanverwante lichamen of de waterstaat zelf als onderwerp hebben. Bekende voorbeelden zijn het boek van L. Giebels over het hoogheemraadschap van Rijnland na 1857, de driedelige reeks over Rijkswaterstaat en *Leefbaar Laagland*. Sinds kort heeft ook het hoogheemraadschap van Schieland een eigen geschiedenis, die hier wordt besproken.

Het boek kwam moeizaam tot stand. De twee oorspronkelijke auteurs haakten beiden af, en drie anderen sprongen op verschillende momenten in de wording van het werk in de bres. Dit proces heeft zijn sporen nagelaten in het uiteindelijke boek. In de inleiding wordt wel gesproken van een 'conceptonderzoeksvorstel' maar wat dit precies inhield en of daarvan iets is behouden en in het eindresultaat terecht kwam (zo ja, wat?), wordt niet vermeld. De inleiding van het boek is dan ook een korte voorafspiegeling van wat komen gaat: de geschiedenis van Schieland, van het prilste begin tot 2004. Evenmin is er sprake van een gekozen invalshoek of van een verantwoording van de gebruikte periodisering – de hoofdstukken zijn chronologisch geordend – zodat de lezer aan het begin van het eerste hoofdstuk nog steeds niet echt duidelijk weet welke weg het boek wil bewandelen. Ook de titel biedt in dat opzicht niet onmiddellijk een houvast.

In veel opzichten is het werk een klassieke overzichtsgeschiedenis geworden. In zeven hoofdstukken wordt het hele verhaal verteld. Het eerste behandelt het ontstaan van de regionale waterhuishouding, van de oudste ontginningen, ambachten, parochies en de vroegste waterwerken in het gebied tot 1300. Het strak gestructureerde hoofdstuk, dat in feite een soort mix van oorkonden en archeologie is, doet de vaak zeer lokale ontwikkelingen erg sterk vanuit de bronnen of opgravingen uit de doeken, waardoor het niet altijd even sprankelend overkomt.

Vervolgens wordt de ontwikkeling van Schieland tussen 1300 en 1530 belicht. Het betreft in de eerste plaats het ontstaan van het hoogheemraadschap, de wijze waarop het regionale waterschap functioneerde, en de waterstaatkundige infrastructuur. In dit opzicht sluit het goed aan bij het vorige hoofdstuk, maar ook hier wint de minutieuze, feitelijke volledigheid het soms van de meeslependheid. Nochtans biedt de grote dynamiek in deze periode, die eindigde met een verregaande landschappelijke transformatie ten gevolge van turfwinning en de invoering van windbemaling, wel de mogelijkheden daartoe.

Het derde hoofdstuk behandelt de Gouden Eeuw, die hier zo goed als gelijk gesteld wordt met de vroegmoderne tijd, aangezien deze periode een slordige drie eeuwen omvat, namelijk 1530-1790. Net als voor het gehele boek, wordt binnen de

afzonderlijke hoofdstukken zelden verantwoording afgelegd voor de ordening en tijdsafbakening. Je kunt je afvragen of de auteurs in hun bijdragen voor dergelijke zaken toch niet meer aandacht moeten hebben, iets wat zeker voor deze toch wel uitzonderlijk lange ‘gouden eeuw’ geldt. Zonder twijfel deelde het hoogheemraadschap in de spectaculaire ontwikkelingen van de late zestiende en zeventiende eeuw. Maar dat Schieland meeding met de economische conjunctuur moet ook in de achttiende eeuw het geval zijn geweest. En daar wringt nu net de schoen. Niet alleen is het ontstaan van bedreigende waterplassen ten gevolge van turfwinning vanaf de zestiende eeuw sowieso al moeilijk te rijmen met een beeld van een doeltreffend beleid vanuit het hoogheemraadschap; verder lijkt het bijna alsof dit bestuurscollege hoegenaamd geen last had van de algemene malaise na circa 1660. Maar hoe kon het hoogheemraadschap bijvoorbeeld financieel het hoofd boven water houden als zoveel land water was geworden, land dat nu eenmaal de middelen moest opleveren? Betreffende de achttiende eeuw wordt de klemtoon dan weer gelegd op prestigeprojecten en technologische innovaties terwijl andere facetten niet in beeld komen. Welke invloed had bijvoorbeeld de agrarische crisis in deze tijd op een toch zeer ruraal gebied als Schieland? Ook hier wordt de vraag naar financiële draagkracht en het gevoerde beleid helaas niet gesteld.

Daaropvolgend bespreekt het vierde hoofdstuk de lange weg naar modernisering; zowel de interne organisatie van het hoogheemraadschap als het institutionele landschap gingen meermaals op de schop. Hierbij wordt dan wél een analyse gemaakt van de inkomsten en uitgaven, iets wat de bespreking van de bestuurscultuur meteen wat meer diepgang verschaft. Ook worden cijfers over veenderij, grondgebruik en bemaling aangevoerd. Behalve de vele institutionele hervormingen in de periode 1790-1860, wordt ook de ontwikkeling van de waterstaatkundige infrastructuur uitvoerig en erg geslaagd toegelicht, waaronder de droogmaking van de Zuidplas.

Het verdere verloop van de negentiende en de eerste decennia van de twintigste eeuw wordt gebracht onder de titel ‘Onder de rook van de stad’, maar dit hoofdstuk behelst eigenlijk veel meer dan wat deze titel doet vermoeden. Uiteraard geeft het een erg gedetailleerd en treffend beeld van allerlei implicaties van de Rotterdamse groei, maar in feite kan het ook voor een groot deel gezien worden als een logische voortzetting van het vorige hoofdstuk. Het behandelt immers heel wat vergelijkbare thema’s: bijvoorbeeld de droogmaking van de polder Prins Alexander en de modernisering van de bemaling van de Rotte- en Schieboezems. Tevens is het één van de weinige plaatsen in het boek waar ook grondbezit en herkomst van bestuursleden aan de orde worden gesteld en met bronnenmateriaal worden gedocumenteerd. Aardig is ook de wijze waarop de conflicterende belangen van stoomscheepvaart op de Schielandse binnenwateren aan bod komen, een aspect dat nog niet heel erg bekend is.

Het voorlaatste hoofdstuk behandelt de periode 1920-1955, waarin nogmaals de stadsuitbreiding van Rotterdam wordt aangehaald. Verder concentreert het hoofdstuk zich voornamelijk op de steeds hachelijker wordende toestand van de zeekeringen in de jaren twintig en dertig. De oorlogsjaren en de overstromingen in 1953 worden verteld met oog voor anekdotiek.

Afgesloten wordt met een bespreking van de laatste vijftig jaar van het hoogheemraadschap. Hier kan men zich afvragen of niet een beter gestructureerd verhaal kon worden geschreven, of op zijn minst de rode draad duidelijker kon worden aangeduid. In feite worden twee belangrijke ontwikkelingen geschetst. Enerzijds was er de toenemende complexiteit van het waterbeheer: de consequenties van de Deltawerken voor Schieland, de verzilting en de vervuiling van het oppervlaktewater. Anderzijds waren er de institutionele hervormingen die ondermeer leidden tot fusies van (streek)waterschappen. Maar deze ontwikkelingen worden (te) weinig bij naam genoemd: het nochtans wijdverspreide begrip ‘integraal’ waterbeheer valt hier slechts éénmaal (p. 294) terwijl het wel een mooi uitgangspunt had kunnen zijn voor dit stuk geschiedenis. Met de reeks gebeurtenissen en feiten in het hoofd mag de lezer dus eigenlijk zelf de balans opmaken.

Er komen in het boek dus heel veel verschillende onderwerpen aan bod: de rijk-

dom die het historische gebeuren bood, is optimaal benut en in dit opzicht is de 'integrale' geschiedenis van Schieland zeker geslaagd. Het blijft evenwel jammer dat soms niet verder gegaan wordt dan de feitelijke ontwikkelingen. Vooral de twee eerste en twee laatste hoofdstukken lijden hier wel eens onder. Expliciete verbanden met sociale of economische ontwikkelingen worden hier en daar wel gelegd maar zelden worden deze met aanvullend materiaal onderbouwd. Illustratief in dat opzicht is bijvoorbeeld het gebruik van kwantitatieve gegevens die enkel in de hoofdstukken over de negentiende eeuw en de eerste decennia van de twintigste eeuw opduiken en dat tevens op een manier die het betoog in de tekst ondersteunt. Zonder meer moet het ook mogelijk zijn om dergelijke bronnen of analyses voor de lange Gouden Eeuw of de twintigste eeuw aan te boren en in het verhaal te betrekken. De totstandkoming van het boek leidde er toe dat niet enkel een duidelijk aanwijsbare rode draad ontbreekt maar dat ook de hoofdstukken toch wel wisselend overkomen. De eerste twee vormen een ietwat droge opmaat voor de 'Gouden Eeuw', een tijdperk dat sowieso erg eclatante evoluties of sail-lante anekdoten bevat, ondermeer de aanstelling van een dertienjarige penningmeester, maar dat toch met de nodige *Schwung* geschreven werd. Mooi gebracht en goed gedocumenteerd is ook de behandeling van de negentiende eeuw. Deze drie bijdragen (hoofdstukken drie tot en met vijf) zijn dan ook zonder enige twijfel de sterke punten van het boek.

Het eindresultaat mag dan wel op bovengemelde punten wat teleurstellen, men zou de auteurs onrecht aandoen indien de waarde, die het boek wel heeft, niet onderkend zou worden. Vooreerst biedt het een weids panorama over diverse ontwikkelingen in het hoogheemraadschap. In een vlot leesbaar verhaal wordt een uitgebreid pakket kennis van de Schielandse geschiedenis gepresenteerd. Dat maakt het een zeer bruikbaar naslagwerk voor wie iets over zijn of haar regio wil weten, maar eveneens voor andere onderzoekers die geïnteresseerd zijn in allerlei aspecten van de waterstaatkundige transformaties in het Hollandse kerngewest. Het maakt vergelijkingen met ontwikkelingen in gelijksoortige regio's (bijvoorbeeld de hoogheemraadschappen Rijnland en Delfland) mogelijk en vanuit die optiek is het boek dan ook een belangrijk werk. Bovendien is het een erg verzorgd, rijk geïllustreerd boek met goed gekozen en uitgewerkte kaderteksten en een bijlage met namen van bestuursleden. Het eindoordeel is dus erg gemengd: ondanks enkele onevenwichtigheden en het feit dat men hier en daar toch het nodige mist, kan het niettemin een nuttige bijdrage leveren aan de bredere studie van de Hollandse streekwaterschappen.